

*Яна Володимирівна Сімутіна,
провідний науковий співробітник відділу проблем
цивільного, трудового та підприємницького права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор
ORCID: 0000-0001-7579-187X*

ОБМЕЖЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Теоретичного осмислення потребують питання щодо способу запровадження обмежень окремих прав і свобод людини крізь призму положень Конституції України та міжнародно-правових актів, особливостей механізму обмеження права на працю та права на страйк в умовах воєнного стану, а також проблеми їх реалізації під час здійснення заходів щодо захисту української державності.

Актуальність теми. Уперше в історії незалежної України у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану у відповідь на повномасштабне вторгнення РФ трудові права і гарантії в Україні зазнали суттєвих обмежень. 24 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» № 2136-IX (далі – Закон № 2136-IX), яким запроваджено обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України та визначено особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності й галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Як зазначено в Коментарі Міністерства економіки України, норми Закону № 2136-IX, які регулюють деякі аспекти трудових відносин інакше, ніж Кодекс законів про працю України та інше законодавство про працю – мають пріоритетне застосування на період дії воєнного стану для працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. Норми законодавства про працю, які суперечать положенням цього Закону, на період дії воєнного стану не застосовуються. Водночас інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону, також можуть або повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем [1].

Огляд літератури з теми дослідження. Теоретико-правовим і конституційним аспектам обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні присвячено наукові дослідження О. Андрієвської, Ю. Ірхи, С. Рабіновича, М. Савчина, Ю. Фігель та ін. Питання забезпечення свободи праці в умовах воєнного стану розглядалося Т. Занфіровою. Водночас проблематика обмеження трудових прав людини, зокрема, права на працю та права на страйк, в умовах воєнного стану не була предметом спеціальних наукових досліджень.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичних і практичних проблем обмеження трудових прав і свобод людини і громадянина в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання щодо обмеження конституційних прав і свобод людини, у тому числі й права на працю, варто почати зі звернення до основних міжнародних стандартів у сфері прав людини. Згідно з основоположним міжнародним актом про права людини – Загальною декларацією прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому можливий вільний і повний розвиток її особи. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги

прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (ст. 29) [2].

У міжнародно-правових документах обставини, за яких можуть запроваджуватися обмеження прав людини, мають назву надзвичайних обставин. Єдиним правовим документом, де дається визначення цього правового явища, є Конвенція МОП про примусову чи обов'язкову працю № 29 від 28 червня 1930 року. Згідно з п. «d» ст. 2 цієї Конвенції під надзвичайними обставинами розуміються обставини, що ставлять під загрозу чи можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови усього чи частини населення. До них належать: 1) надзвичайний стан у державі, за якого життя нації перебуває під загрозою та про наявність якого офіційно оголошено; 2) війна, суспільна небезпека чи інші надзвичайні обставини, котрі загрожують незалежності й безпеці держави; 3) стихійне лихо чи загроза стихійного лиха, як-то: пожежі, повені, голод, землетрус, сильні епідемії чи епізоотії, нашествя шкідливих тварин, комах чи паразитів рослин [3].

Стаття 15 Європейської конвенції з прав людини «Відступ від зобов'язань під час надзвичайних ситуацій» надає урядам держав-учасниць, за виняткових обставин, можливість тимчасово, обмежено та під наглядом відступити від свого зобов'язання забезпечити певні права та свободи згідно з Конвенцією. У цій статті викладені три умови для правомірного відступу від зобов'язань: 1) війна або інша суспільна небезпека, яка загрожують життю нації; 2) заходи, що вживаються у відповідь на таку війну або суспільну небезпеку, не повинні виходити за межі, яких вимагає гострота становища; 3) заходи не повинні суперечити іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом [4, с. 6].

У згаданих документах наголошується на тому, що права людини не повинні обмежуватися. По-затим, з урахуванням виняткових обставин, у них окреслені конкретні межі та цілі запровадження обмежень прав, що, на думку, А. Стрекалова, дозволяє державам, з одного боку, посиляючись на відповідні міжнародно-правові норми, встановлювати вимушені обмеження на користування певними правами, а з другого – захищає громадян від свавільних дій держави щодо обмеження їх прав [5, с. 511].

Погоджуємося з Д. Терлецьким, який зазначив: «Безсумнівно, надзвичайна ситуація вимагає, аби держава була ефективною, своєчасно вживаючи належні заходи заради подолання та усунення обставин, які зумовили таку надзвичайну ситуацію. Традиційно, з огляду на це, розв'язується питання, чи дійсно такі заходи мають тією чи іншою мірою засвідчувати відступ від звичайних процедур організації та здійснення державної влади, включно із запровадженням певних обмежень прав людини» [6, с. 7].

Аналіз статті 64 Конституції України свідчить про те, що в ній передбачено можливість встановлення окремих обмежень прав і свобод в умовах воєнного стану із зазначенням строку цих обмежень.

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та відповідний указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Виходячи з визначення, яке міститься у статті 1 Закону України «Про воєнний стан», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Як наголошує Т. Занфірова, воєнний стан – це «особлива антропна умова, у разі настання якої дія принципу свободи праці суттєво змінюється» [7, с. 77]. Зокрема, у частині 3 статті 43 Конституції України зазначено, що не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Ця норма знайшла своє продовження у положеннях статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», де одним із спеціальних заходів правового режиму воєнного стану визначено запровадження трудової повинності для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб. За працівниками, залученими до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання таких робіт зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок залучення працездатних осіб в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, питання їхнього соціального захисту з урахуванням вимог закону та орієнтовний перелік таких суспільно корисних робіт визначаються постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753.

Отже, при запровадженні воєнного стану та трудової повинності, як одного зі спеціальних заходів цього правового режиму, свобода праці обмежується задля задоволення потреб та інтересів держави і суспільства. Трудова повинність при цьому, хоча й має ознаки примусу, не вважається примусовою працею в силу наведених вище положень Конституції України.

Одним з безумовних наслідків введення воєнного стану є заборона страйків, що прямо випливає з абзацу шостого частини першої статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», відповідно до якого в умовах воєнного стану забороняється проведення страйків, масових зібрань та акцій. Закріплена в частині четвертій статті 44 Конституції України норма про те, що заборона страйку можлива лише на підставі закону набула відображення у частині четвертій статті 24 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», в якій перелічені випадки, в яких забороняється проведення страйку.

Г. Чанишева звертає увагу на те, що оскільки обмеження трудових прав на період воєнного стану ґрунтуються на нормах статей 43–44 Конституції України, то йдеться не тільки про індивідуальні, а й про колективні трудові права, зокрема, проголошене у статті 44 право на страйк. У зв'язку з цим цілком зрозуміло, що в Законі № 2136-IX не згадується про право на страйк, оскільки у таких умовах реалізація цього права взагалі неможлива. Тобто на відміну від інших трудових прав в умовах воєнного стану має місце не обмеження, а повна заборона зазначеного права. При цьому у частині другій статті 1 Закону № 2136-IX закріплено, що на період дії воєнного стану вводяться обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України. У зв'язку з цим варто погодитися з думкою Г. Чанишевої щодо доцільності формулювання частини другої статті 1 Закону № 2136-IX у такій редакції: «...на період дії воєнного стану вводяться обмеження та заборона окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина...» [8, с. 20].

Досліджуючи питання щодо обмеження трудових прав в умовах воєнного стану, не можна не звернутися до практики Конституційного Суду України, який у своїх рішеннях неодноразово висловлював правову позицію щодо сутності обмеження прав і свобод людини.

Так, у Рішенні від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 (справа про соціальні гарантії громадян) Конституційний Суд України висловив правову позицію, виходячи з якої зупинення дії законів є способом тимчасового припинення їх дії в часі та/або за колом осіб і має здійснюватися відповідно до вимог Конституції України. Ця юридична процедура знаходиться в органічному зв'язку із скасуванням законів, внесенням до них змін та доповнень <...>. Зупинення дії положень законів, якими визначено права і свободи громадян, їх зміст та обсяг є обмеженням прав і свобод і може мати місце лише у випадках, передбачених Основним Законом України. У статті 64 Конституції України вичерпно визначено такі випадки, а саме передбачено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини із зазначенням строку дії цих обмежень, та визначено ряд прав і свобод, які не можуть бути обмежені за жодних обставин. <...> Отже, відповідно до частини третьої статті 22, статті 64 Конституції України право громадян на соціальний захист, інші соціально-економічні права можуть бути обмежені, у тому

числі зупиненням дії законів (їх окремих положень), лише в умовах воєнного або надзвичайного стану на певний строк [9].

Також у Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 Конституційний Суд України сформулював правову позицію, згідно з якою скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідним і загальним. Загальновизначним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена [10].

Як припускає С. Черноус, «у розрізі статті 64 Конституції України йдеться про право здійснювати в умовах воєнного стану деяке звуження змісту та обсягу прав людини і громадянина, крім тих, що визначені у частині другій статті 64 Конституції України. Тож у розрізі прав працівників, йдеться про можливе звуження змісту та обсягу деяких їх трудових прав із збереженням сутності таких прав» [11, с. 158].

У частині другій статті 64 Конституції України, у переліку прав і свобод людини і громадянина, що не можуть бути обмежені, не згадуються статті 43–46, якими закріплено право на працю, на заборону примусової праці, на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижче від визначеної законом (стаття 43), право на страйк (стаття 44), право на відпочинок (стаття 45), право на соціальний захист (стаття 46) та інші права, закріплені у відповідних нормах. Отже, права, встановлені цими статтями, можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Водночас, виходячи із законодавчо визначеної процедури встановлення обмежень прав і свобод, закріпленої у Законі України «Про правовий режим воєнного стану» саме в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається «вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» (пункт 5 статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року визначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Аналізуючи наведені вище правові норми у їх системному зв'язку, С. Черноус звертає увагу на питання щодо правомірності обмеження Законом № 2136-IX права на відпочинок, закріпленого статтею 45 Конституції України, хоча указом Президента України № 64/2022 не визначено можливості обмеження такого права [11, с. 159].

На важливий критерій обмеження прав Конституційний Суд України звернув увагу у Рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016: «...обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» [12].

У зв'язку з цим слід звернути увагу на запроваджений Законом № 2136-IX механізм призупинення трудового договору, що викликає питання не лише в контексті юридичної визначеності, а й опосередковано обмежує права на соціальний захист, закріплене в статті 46 Конституції України. При цьому зауважимо, що стаття 46 Конституції, як і стаття 45, не згадується в Указі Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року «Про введення воєнного стану в Україні».

Як убачається з Коментаря Міністерства економіки України до Закону № 2136, під час призупинення дії трудового договору єдиний соціальний внесок (ЄСВ) не сплачується [1], оскільки виплата заробітної плати роботодавцем не здійснюється і відсутня база для його нарахування, що фактично зумовлює обмеження доступу працівника до допомоги в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування через зменшення страхового стажу при призначенні пенсії за віком і виплаті допомоги з тимчасової непрацездатності. При цьому працівник, дію трудового договору якого призупинено, вважається зайнятим і не може отримати статус безробітного та допомогу по безробіттю.

На думку І. Новак, така ситуація є порушенням конституційного права на соціальний захист (ст. 46), про яке не згадується в указі Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 року та яке не обмежено Законом № 2136 (ч. 2 ст. 1) на період дії воєнного стану, а також зобов'язань, узятих Україною при ратифікації Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення 1952 року. З економічної точки зору призупинення дії трудового договору без розірвання трудових відносин є легалізацією прихованого безробіття, яке гальмуватиме структурні трансформації, критично важливі для нашої країни на етапі поствоєнного відновлення економіки. З огляду на вищевикладене, зазначає І. Новак, правова «інституціоналізація» прихованого безробіття в країні під час війни матиме негативні соціально-економічні наслідки [13, с. 140].

Насамкінець, слід нагадати, що в сучасній історії траплялися випадки обмеження трудових прав громадян через війну на території їхньої держави. Зокрема, у зв'язку з військовим конфліктом у Боснії і Герцеговині у 1992 році було ухвалено Закон «Про трудові відносини в умовах війни або неминучої загрози війни», яким встановлювались обмеження на використання відпусток, винятки, які звільняють від виплати заробітної плати, а також умови тимчасового припинення трудових відносин. Однак, як зауважують дослідники, такі послаблення для роботодавців не змогли запобігти стрімкому поширенню незадекларованої праці та безробіття в країні [14]. Тож чи вдасться нашим можновладцям, які у прагненні підтримати бізнес в умовах війни ставлять найманих працівників у ще більш вразливе становище, проводячи антисоціальну політику в сфері праці, втримати «на плаву» й згодом відновити економіку – покаже час.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що запровадження правового режиму воєнного стану в Україні надало легальну можливість тимчасово обмежити цілий ряд індивідуальних і колективних трудових прав і свобод людини. Щодо права на страйк, то в умовах воєнного стану його реалізація взагалі неможлива, що дає змогу стверджувати не просто про його обмеження, а фактично про тимчасове скасування такого права.

Виходячи з міжнародно-правових і конституційних засад обмеження прав людини, будь-які обмеження повинні щонайменше відповідати принципам правової визначеності та передбачуваності, вимогам законності, необхідності, пропорційності та бути недискримінаційними. Попри це, проведений аналіз правового регулювання обмежень трудових прав і гарантій людини в умовах воєнного стану свідчить про наявність окремих як термінологічних, так і змістовних суперечностей і недоліків нормативно-правових актів, якими такі обмеження запроваджені. З ухваленням Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», яким обмежено ряд конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України, у трудовому праві загострилися проблеми правозастосування через наявність кількох нормативно-правових актів, які по-різному регулюють відносини у сфері праці. З огляду на це одним з першочергових завдань держави у поствоєнному майбутньому має бути відновлення у повному обсязі й забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини, а також людиноорієнтована та ефективна реформа соціально-трудового законодавства.

Список використаних джерел

1. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu>
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

3. Конвенція Міжнародної організації праці № 29 від 28 червня 1930 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text.
4. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf
5. Стрекалов А. Є. Міжнародно-правові стандарти щодо обмеження основних прав і свобод людини і громадянина. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 507–513. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2012_25_65
6. Терлецький Д. Обмеження конституційних прав: теоретико-методологічні засади. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 3. С. 5–22. <https://www.constjournal.com/pub/3-2021/obmezhenia-konstytutsiinykh-prav-teoretyko-metodolohichni-zasady/>
7. Занфірова Т. Забезпечення принципу свободи праці в умовах воєнного стану. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 77–80.
8. Чанишева Г. Деякі аспекти реалізації колективних трудових прав в умовах воєнного стану // Особливості реалізації прав у сфері праці та соціального захисту в умовах воєнного стану: матеріали круглого столу (12 травня 2022 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. П. Д. Пилипенка (голова), д. ю. н., проф. О. Г. Середи, д. ю. н., доц. Л. П. Амелічева (відпов. ред.). Львів, Харків, Вінниця, 2022. С. 19–23.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян) від 9 липня 2007 року № 6-рп/2007 (абзаци третій-сьомий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 (абз. четвертий підп. 5.2 пункту 5 мотивувальної частини).
11. Черноус С. Проблеми обмеження трудових прав працівників в умовах воєнного стану // Особливості реалізації прав у сфері праці та соціального захисту в умовах воєнного стану: матеріали круглого столу (12 травня 2022 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. П. Д. Пилипенка (голова), д. ю. н., проф. О. Г. Середи, д. ю. н., доц. Л. П. Амелічева (відпов. ред.). Львів, Харків, Вінниця, 2022. С. 156–162.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією неієздатних осіб до психіатричного закладу) (абз. 3 підп. 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).
13. Новак І. Призупинення трудових відносин: соціально-економічні наслідки // Особливості реалізації прав у сфері праці та соціального захисту в умовах воєнного стану: матеріали круглого столу (12 травня 2022 р.) / за заг. ред. д. ю. н., проф. П. Д. Пилипенка (голова), д. ю. н., проф. О. Г. Середи, д. ю. н., доц. Л. П. Амелічева (відпов. ред.). Львів, Харків, Вінниця, 2022. С. 138–140.
14. Дудін В. Війна трудящим? Що не так із регулюванням праці під час воєнного стану. URL: <https://commons.com.ua/ru/sho-ne-tak-iz-regulyuvannyam-praci-pid-chas-voyennogo-stanu/#footnote-4>

References

1. Komentar Minekonomiky do Zakonu Ukrainy vid 15 bereznia 2022 r. № 2136-IKh «Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136-ikhproOrganizatsiiuTrudovykhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu>
2. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10 hrudnia 1948 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Konventsiiia Mizhnarodnoi orhanizatsii pratsi № 29 vid 28 chervnia 1930 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text.
4. Posibnyk zi statti 15 Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny. Vidstup vid zobov'язan pid chas nadzvychainoi sytuatsii. Rada Yevropy/Ievropeiskyi sud z prav liudyny. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf

5. Striekalov A. Ye. Mizhnarodno-pravovi standarty shchodo obmezhenia osnovnykh prav i svobod liudyny i hromadianyna. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*. 2012. № 25. S. 507–513. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2012_25_65
6. Terlets'kyi D. Obmezhenia konstytutsiinykh prav: teoretyko-metodolohichni zasady. *Ukrains'kyi chasopys konstytutsiinoho prava*. 2021. № 3. S. 5–22. <https://www.constjournal.com/pub/3-2021/obmezhenia-konstytutsiinykh-prav-teoretyko-metodolohichni-zasady/>
7. Zanfirova T. Zabezpechennia pryntsypu svobody pratsi v umovakh voiennoho stanu. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2017. № 4. S. 77–80.
8. Chanysheva H. Deiaki aspekty realizatsii kolektyvnykh trudovykh prav v umovakh voiennoho stanu // Osoblyvosti realizatsii prav u sferi pratsi ta sotsialnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu: Materialy Kruhloho stolu (12 travnia 2022 r.) / za zah. red. d.iu.n., prof. P. D. Pylypenka (holova), d.iu.n., prof. O. H. Seredy, d.iu.n., dots. L. P. Amelicheva (vidpov. red.). Lviv, Kharkiv, Vinnytsia, 2022. S. 19–23.
9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam 46 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statei 29, 36, chastyny druhoi statii 56, chastyny druhoi statii 62, chastyny pershoi statii 66, punktiv 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 statii 71, statei 98, 101, 103, 111 Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2007 rik» (sprava pro sotsialni harantii hromadian) vid 9 lypnia 2007 roku № 6-rp/2007 (abzatsy tretii-somyi pidpunktu 3.1 punktu 3 motyvuvalnoi chastyny).
10. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statii 92, punktu 6 rozdiluv X «Perekhidni polozhennia» Zemelnoho kodeksu Ukrainy (sprava pro postiine korystuvannia zemelnymy diliankami) vid 22 veresnia 2005 roku № 5-rp/2005 (abz. chetvertyi pidp. 5.2 punktu 5 motyvuvalnoi chastyny).
11. Chernous S. Problemy obmezhenia trudovykh prav pratsivnykiv v umovakh voiennoho stanu // Osoblyvosti realizatsii prav u sferi pratsi ta sotsialnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu: Materialy Kruhloho stolu (12 travnia 2022 r.) / za zah. red. d.iu.n., prof. P. D. Pylypenka (holova), d.iu.n., prof. O. H. Seredy, d.iu.n., dots. L. P. Amelicheva (vidpov. red.). Lviv, Kharkiv, Vinnytsia, 2022. S. 156–162.
12. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhennia tretoho rechennia chastyny pershoi statii 13 Zakonu Ukrainy «Pro psykhiatrychnu dopomogu» (sprava pro sudovyi kontrol za hospitalizatsiieiu nedieezdatnykh osib do psykhiatrychnoho zakladu) (abz. 3 pidp. 2.1 punktu 2 motyvuvalnoi chastyny).
13. Novak I. Pryzupynennia trudovykh vidnosyn: sotsialno-ekonomichni naslidky // Osoblyvosti realizatsii prav u sferi pratsi ta sotsialnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu: Materialy Kruhloho stolu (12 travnia 2022 r.) / za zah. red. d.iu.n., prof. P. D. Pylypenka (holova), d.iu.n., prof. O. H. Seredy, d.iu.n., dots. L. P. Amelicheva (vidpov. red.). Lviv, Kharkiv, Vinnytsia, 2022. S. 138–140.
14. Dudin V. Viina trudiashchym? Shcho ne tak iz rehuliuvanniam pratsi pid chas voiennoho stanu. URL: <https://commons.com.ua/ru/sho-ne-tak-iz-regulyuvannyam-praci-pid-chas-voyennogo-stanu/#footnote-4>

Сімутіна Я. В. Обмеження трудових прав в умовах воєнного стану

Стаття присвячена питанням запровадження обмежень окремих прав і свобод людини крізь призму положень Конституції України та міжнародно-правових актів, особливостей механізму обмеження права на працю та права на страйк в умовах воєнного стану, а також проблеми їх реалізації під час здійснення заходів щодо захисту української державності. Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні надало легальну можливість тимчасово обмежити цілий ряд індивідуальних та колективних трудових прав і свобод людини. Щодо права на страйк, то в умовах воєнного стану його реалізація взагалі неможлива, що дає підстави стверджувати не просто про його обмеження, а фактично про тимчасове скасування такого права. Виходячи з міжнародно-правових і конституційних засад обмеження прав людини, будь-які обмеження повинні щонайменше відповідати принципам правової визначеності та передбачуваності, вимогам законності, необхідності, пропорційності та бути недискримінаційними. Попри це, проведений аналіз правового регулювання обмежень трудових прав і гарантій людини в умовах воєнного стану свідчить про наявність окремих як термінологічних, так і змістовних суперечностей і недоліків нормативно-правових актів, якими такі обмеження запроваджені. З ухваленням Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», яким обмежено ряд конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43, 44 Конституції України, у трудовому праві загострилися проблеми правозастосування через наявність кількох нормативно-правових актів, які по-різному регулюють відносини у сфері праці. З огляду на це одним з першочергових завдань держави у поствоєнному майбутньому має бути відновлення у повному

обсязі й забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини, а також людино-орієнтована та ефективна реформа соціально-трудової сфери.

Ключові слова: трудові права, право на працю, право на страйк, обмеження прав, воєнний стан.

Simutina Y. V. Limitation of labor rights under martial law

The author focuses on the issue of restrictions on particular rights and freedoms through the prism of the provisions of the Constitution of Ukraine and international legal acts, the peculiarities of the mechanism of limiting the right to work and the right to strike as well as the problems of their provision during a state of war. The introduction of the legal regime of martial law in Ukraine provided a legal opportunity to limit the number of individual and collective labour rights and human freedoms temporarily. As for the right to strike, in the conditions of martial law, its implementation is impossible at all, which allows us to assert not just about its limitations, but actually about the temporary cancellation of such a right. Based on the international legal and constitutional principles of limiting human rights, any restrictions must at least comply with the principles of legal certainty and predictability, the requirements of legality, necessity, proportionality, and be non-discriminatory. Despite this, the analysis of the legal regulation of restrictions on labour rights and guarantees in the conditions of martial law indicates the presence of individual both terminological and substantive contradictions and shortcomings of the legal acts by which such restrictions are introduced. With the adoption of the Law of Ukraine “On the Organization of Labour Relations in the Conditions of Martial Law”, which limits the number of constitutional rights and freedoms of a person and a citizen by Articles 43 and 44 of the Constitution of Ukraine, the problems of law enforcement in labour law became more acute due to the presence of several legal acts, which regulate relations in the labour sphere differently. Given this, one of the primary tasks of the state in the post-war future should be to fully restore and ensure the realization of constitutional human rights and freedoms, as well as human-oriented and effective reform of the social and labour spheres.

Key words: labour rights, right to work, right to strike, restrictions of rights, martial law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2022-13-23